

CONSIDERAȚII PRIVIND LUPTA PENTRU FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

de **EMIL DUMITRESCU**
și **ADRIAN STĂNESCU**

Idealurile de unitate și independență națională ale poporului român și-au găsit o viguroasă afirmare în condițiile epocii moderne, când comunitatea de viață economică și spirituală a favorizat îndeplinirea treptată a marilor deziderate naționale.

Zorii sec. al XIX-lea au relevat opiniei publice europene o puternică mișcare luministă în țările române, demnă continuatoare a Școlii ardelen¹. În centrul atenției reformatorilor moldoveni, pentru a nu exemplifica decât sumar, a stat întărirea pe baze moderne, burgheze, a statului; proiectul logofătului Dimitrie I. Sturdza, din 1802, intitulat *Plan sau o formă de obləduire aristo-democraticească*², sau *Memoriul cărvunărilor*³, din 1822, stau elocventă mărturie peste timp despre activitatea reformatorilor români. Într-un document din aprilie 1821, Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluției de la 1821, formula astfel necesitatea solidarității românilor: „Ca un gând și într-un glas cu Moldova să putem cîștiga, deopotrivă, dreptățile acestor Prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții”⁴.

Întreaga perioadă anterioară revoluției române de la 1848 este dominată de preocuparea fruntașilor români, în rîndul cărora un rol esențial l-au avut cărturarilor⁵, de a ralia masele și sensibiliza opinia publică internațională în jurul ideilor de libertate și unitate națională.

În lupta pentru cristalizarea și afirmarea acestor idei, un rol deosebit l-a avut în această perioadă activitatea lui Ion Cămpineanu⁶; între actele de o deosebită semnificație național-istorică, rod al gândirii acestui veritabil precursor, vom cita: *Act de unire și independență și Osebitul act de numirea suveranului rumănilor*⁷, din 1838, adevărate jaloane în lupta pentru edificarea statului român modern. Pornind de la necesitatea ca muntenii și moldovenii să alcătuiască un „singur norod obləduit de către unul și același șef și stăpînit de aceleași legi”, *Actul de unire și independență* propune „împreunarea populațiilor române sub un singur sceptru”⁸. Constituția propusă de Ion Cămpineanu cuprindea o serie de libertăți

¹ N. Isar, *Aspecte ale mișcării luministe din Moldova la începutul secolului al XIX-lea* în „Studii”, tom. 22, 1969, nr. 6, p. 1127—1144.

² Vezi la E. Vîrtosu, *Napoleon Bonaparte și proiectul unei „republici aristo-democraticești” în Moldova la 1802*, București, 1947, p. 22—29 și 32—39.

³ Vezi A. D. Xenopol, *Primul proiect de constituțiune a Moldovei la 1822. Originile partidului conservator și ale celui liberal*, București, 1898.

⁴ E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, glose, fapte și documente noi*, București, 1927, p. 108.

⁵ Amănunte la E. Dumitrescu, *Concepții și idei fundamentale în operele unor cărturari români din prima jumătate a sec. XIX privind lupta pentru unitate națională*, în *Cercetări istorice*, I, București, 1979, p. 43—50.

⁶ C. Vlăduț, *Ion Cămpineanu*, București, 1973.

⁷ Textele la C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, Edit. Academiei, București, 1967, p. 216—224.

⁸ *Ibidem*, p. 216—217.

cetățenești : egalitatea în fața legilor, libertatea personală, libertatea cuvântului și a presei, vot universal de la vârsta de 25 de ani⁹, fiind cel mai avansat proiect de acest fel, anterior sau contemporan lui¹⁰.

Cronica luptei pentru unitate în perioada anterioară lui 1848 a cunoscut, cu aceeași intensitate, manifestări similare și peste Carpați. Dacă la 1844 George Barițiu scria că „unirea națională este frumoasa deviză ce răsună din toate părțile și deșteaptă duhurile cu putere multă”¹¹, încă cu zece ani înainte revoluționarii bănățeni propuneau realizarea unei „republici unitare române”¹², alcătuită din cele trei țări locuite de același popor ce vorbea aceeași limbă.

Ideea Daco-României, doctrina politică a unui popor asupra și despărțit sub stăpîniri diferite, întrunind aspirațiile naționale ale românilor pentru constituirea lor într-un stat unitar și independent, a fost propagată, alături de oameni politici, de cărturarii animați de înaltele idealuri naționale. Editînd publicații periodice¹³, lucrări de istorie și literatură în limba română, cărturarii și dascălii români au contribuit merituos la stringerea legăturilor dintre cele trei țări¹⁴. În Transilvania au pătruns lucrări literare și de istorie a românilor, toate contribuind la păstrarea și amplificarea conștiinței naționale românești.

Peste hotare, la Paris, proiectata *Societate pentru învățătura poporului român*, din 1838, statua ca membrii trebuiau să se angajeze a milita pînă la sacrificiul suprem „pentru unirea fraților noștri români”¹⁵. Un caracter net avansat și revoluționar au avut mișcările din 1840 (Țara Românească) și 1846 (Moldova), care au fost adevărate precursori ale revoluției de la 1848, atît prin identitatea metodelor de acțiune, cît și a țelurilor exprimate în programele lor, care au avut ca obiectiv declarat răsturnarea orînduirii feudale și ca ideal pregătirea terenului pentru libertatea și unitatea tuturor românilor¹⁶.

Unitară și organică în cauzele care au determinat-o, revoluția română de la 1848, pregătită de reprezentanții cei mai de seamă ai națiunii și înfăptuită de întregul popor român, a urmărit, în întreaga sa desfășurare, programul de constituire a statului național român modern, unitar și independent.

Unitară în idealuri, unitară în desfășurare, revoluția română de la 1848, națională și socială în același timp, a arătat lumii întregi vitalitatea unei națiuni tinere care se reafirma pe arena politică. Programele revoluționarilor români, de la Iași¹⁷, Blaj¹⁸ sau Islaz¹⁹, au înscris în egală măsură necesitatea reformării statului pe baze moderne ; mai tîrziu, pe măsura adîncirii procesului revoluționar, unitatea rominilor a fost înscrisă la loc de frunte, devenind adevărată „cheie de boltă a edificiului național”. Insuși cancelarul Imperiului rus, contele Nesselrode, aprecia, fiind evident cu totul potrivit, că idealul revoluționarilor români „este de a restaura [...] vechea lor naționalitate, adică a înceta să fie provincii și să constituie sub numele unui regat daco-român, un nou stat separat și independent, la alcă-

⁹ A. Lapedatu, *Ion Cămpineanu (1798—1863)*, București, 1937, p. 18.

¹⁰ V. Șotropa, *Proiectul de constituție al lui Ioan Cămpineanu în conexiune cu acțiunea sa pentru unitatea națională și cu ideologia social-politică a epocii sale*, în „Studii”, tomul 25, 1972, nr. 2, p. 266.

¹¹ Cf. M. Mușat, *Unirea este sufletul poporului, glasul României*, în „Anale de istorie”, XXIV, p. 1978, p. 57.

¹² C. Bodea, op. cit., p. 3.

¹³ Vezi, spre exemplu, I. Lupaș, *Cea mai veche revistă literară românească*, în „Studii, conferințe și comunicări istorice”, III, Sibiu, 1941, p. 145—147.

¹⁴ Pe larg, la V. Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, Edit. Albatros, București, 1980, p. 124—125.

¹⁵ *Ibidem*, p. 130.

¹⁶ V. Șotropa, *Proiectele de constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din țările române în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Edit. Academiei, București, 1976, p. 108.

¹⁷ *Anul 1848 în Principatele române*, vol. I, București, 1902, p. 178—179.

¹⁸ V. Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj, 3—5 mai 1848*, București, 1966, p. 459—466.

¹⁹ *Anul 1848 în Principatele române*, vol. I, p. 490—495.

tuirea căruia au căzut de acord frații lor din Moldova, Bucovina, Transilvania, Basarabia”²⁰.

Înăbușirea revoluției de la 1848 nu a descurajat tendințele și lupta pentru unitate și libertate. Flacăra acesteia a fost purtată de revoluționarii emigrați²¹ în țările Europei apusene. Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti, Ion și Dimitrie Brătianu, Al. G. Golescu, Ion Ghica și mulți alții au desfășurat o vie activitate în marile capitale ale continentului cu scopul sensibilizării opiniei publice internaționale, ei determinând, cel puțin în parte, ca nici una din marile puteri ale timpului „să nu fie indiferentă față de problema unirii țărilor române”²², cum remarca pe bună dreptate Karl Marx. Ca o recunoaștere a acestei situații, la Londra, în Camera comunelor, cunoscutul om de stat britanic William Gladstone afirma la 4 mai 1858: „Trebuie așezat un zid între Rusia și Turcia, și nu există un zid mai puternic decât acela format din pieptul oamenilor liberi”²³.

Unirea românilor, „visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji”²⁴, cum scria Nicolae Bălcescu la 1850, devenea în optica lui Mihail Kogălniceanu „singurul mod de a se consolida naționalitatea românilor, de a le da demnitate, putere și mijloace pentru a împlini misia lor pe pământ”²⁵. Unirea Moldovei cu Țara Românească, „actul energetic al întregii națiuni române” a deschis noi perspective pe drumul făuririi deplinei unități a tuturor românilor. Domnitorul Unirii s-a preocupat în permanență de strângerea legăturilor cu românii de peste munți²⁶. Încă din mai 1859, stabilind condițiile de ajutorare a revoluționarilor maghiari, Cuza impunea recunoașterea de către aceștia a faptului că „vechea administrație autonomă a Transilvaniei trebuie restabilită”²⁷. Faptul trebuie consemnat chiar dacă mai târziu Kossuth, în cea mai bună tradiție pașoptistă, scria că „planul ce fusese conceput de-a pătrunde în Transilvania, ascunde intrigi daco-române, pentru a anexa Transilvania României”²⁸. În anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza, privilegiile frunțașilor românilor ardeleni erau îndreptate în permanență spre București. În acest sens trebuie amintit memoriul adresat la 1860 de revoluționarul și cărturarul transilvănean Al. Papiu-Ilarian lui Cuza²⁹. Considerind Transilvania „partea cea mai frumoasă și cea mai vitală din trupul sfîșiat al națiunii române”, Papiu-Ilarian conchidea că „numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României”. Acționînd în deplină concordanță cu interesele vitale ale poporului român, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a așezat, prin activitatea lui, jaloanele ferme ale unui drum care, continuat la 1877, se va încheia la 1918.

Moment de importanță deosebită în istoria poporului român, cucerirea independenței de stat a evidențiat cu putere dăruirea patriotică, jertfa întregii națiuni. Prin cucerirea independenței pe cîmpul de luptă s-a creat posibilitatea integrării României în rîndul statelor suverane, pe bază de egalitate juridică; au

²⁰ D. A. Sturdza și alții, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. II, București, 1889, p. 4—6.

²¹ Pentru activitatea emigrației române, vezi mai ales, N. Corivan, *Din activitatea emigranților români în apus (1853—1857)*, București, 1931; A. Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României, 1848—1877*, București, 1930; D. Simonescu, *Din istoria presei românești: „Republica română”*. Paris, 1851, — *Bruzelles*, 1853, București, 1930.

²² K. Marx, *Insemnări despre români*, Edit. Academiei, București, 1964, p. 107.

²³ J. Morley, *The life of William Ewart Gladstone*, London, 1905, p. 637.

²⁴ Nicolae Bălcescu, *Opere*, tom. I, partea a II-a, ed. G. Zane, București, 1940, p. 105.

²⁵ „Stea Dunărei”, nr. 1 din 1 octombrie 1856.

²⁶ Pentru politica lui Al. I. Cuza față de românii transilvăneni, vezi mai ales, G. I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*, în „Revista istorică română”, vol. II, 1932, fasc. 2—3; I. Lupaș, *Problema transilvană în timpul lui Cuza și Carol I*, București 1946, p. 2—13.

²⁷ L. Kossuth, *Souvenirs et écrits de mon exil*, Paris, 1880, p. 238.

²⁸ *Ibidem*, p. 270.

²⁹ I. Lupaș, *Cum vedea Alexandru Papiu-Ilarian la 1860 puțința de înfăptuire a Daco-României?*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. III, Sibiu, 1941, p. 255—263.

sporit posibilitățile întregii națiuni de a-și intensifica eforturile pentru realizarea mărețului ideal : unirea tuturor românilor într-un singur stat.

Făcîndu-se ecoul sprijinului și adevăzării tuturor românilor, din toate provinciile istorice, la mărețul act al independenței, presa transilvăneană scria : „Cauza ostașului român e o cauză generală română ; victoria lui e a întregii națiuni, fie cea risipită în oricare parte a lumii“³⁰. Cucerirea independenței și recunoașterea acesteia prin tratatul de pace semnat la 1/13 iulie 1878 la Berlin au contribuit la întărirea conștiinței naționale, la activizarea simțului de solidaritate între toți românii, constituind un puternic imbold la afirmarea mai hotărîtă a sentimentului de unitate națională. În legătură cu aceasta, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „Fără cucerirea independenței din 1877 nu ar fi fost posibilă nici realizarea statului național unitar în 1918“³¹.

Ridicarea României la rangul de regat, la 14 martie 1881, o adevărată „înlătare a patriei“³², cum aprecia Nicolae Iorga, a reprezentat un act politic firesc, în spiritul epocii, un act politic care a permis o afirmare mai puternică a țării noastre în concertul monarhiilor europene³³. Lupta pentru eliberarea națională a românilor aflați sub dominație străină s-a amplificat după 1881, aceștia văzînd în România ca stat independent sprijinul cel mai prețios în realizarea idealului pentru care luptau.

Accentuarea politicii de asuprire națională promovată de guvernele monarhiei dualiste, a impulsionat organizarea politică a românilor de peste munți ; astfel, prin adoptarea în anul 1881 a programului Partidului Național Român erau sintetizate într-un tot unitar din punct de vedere național, cele mai arzătoare deziderate ale românilor din Transilvania, Banat și părțile ungurene³⁴. Aderarea în august 1883 a României la Tripla Alianță, act determinat de necesitățile internaționale ale timpului³⁵, a sfîrșit pentru cîva timp confuzie în rîndurile frunțașilor transilvăneni. Mai tîrziu însă, reala semnificație a aderării României la Puterile Centrale nu le-a scăpat nici acestora. Împotriva alianței cu Austro-Ungaria s-a format în România o opoziție care și-a ridicat glasul în Parlamentul țării, care, prin caracterul său oficial, constituia un teren propice de înfruntare a opiniilor. Manifestările din Parlamentul român împotriva alianței cu asupritorii românilor de peste munți³⁶ nu au reușit să schimbe orientarea politicii externe a statului român. Cînd, în aprilie 1898, Gh. Panu își exprima speranța că se va forma o alianță europeană „care să ne faciliteze calea ca să emancipăm pe românii din Ungaria“³⁷, se exprima un ideal, dar nu o posibilitate imediat realizabilă.

Mișcarea socialistă, clasa muncitoare din țara noastră au fost permanent preocupate de împlinirea idealului național, apreciat ca un proces cerut cu stringență de legile obiective ale dezvoltării istoriei. Situîndu-se la înălțimea celor mai mărețe idealuri ale poporului român, socialiștii români scriau în 1883 : „Voim Dacia așa cum fu ea, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a spira la o Dacie română... Dacă dreptul are vreo putere pe acest pămînt, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii, unde românii sunt în majoritate, trebuie să fuzioneze și se va fuziona mai curînd sau mai tîrziu în statul român“³⁸.

³⁰ „Gazeta Transilvaniei“, XL, nr. 42 din 2/14 iunie 1877.

³¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună... consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României*, Edit. Politică, București, 1977, p.

³³ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 232.

³³ „L'Independance roumaine“, nr. 1062, din 14/26 martie 1881.

³⁴ *Programul integral al Partidului Național Român*, în T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII, Sibiu, p. 33—34.

³⁵ Vezi pe larg, la Șerban Rădulescu-Zoner, *Poziția internațională a României după Congresul de la Berlin. Premise ale unei opțiuni*, în „Studii și materiale de istorie modernă“, vol. VI, București, 1979, pp. 39—66.

³⁶ A. Bunea, *Parlamentul României (1892—1899) și unirea Transilvaniei*, în „Acta Musel Napocensis“, VII, 1970, p. 329 și urm.

³⁷ „Desbaterile Senatului“, 1897/1898, nr. 62, din 8 mai 1898, p. 746.

³⁸ „Dacia viitoare“, an. I (1883), nr. 2, p. 20—21.

Un moment deosebit de important în istoria mișcării naționale românești îl constituie mișcarea memorandistă din ultimul deceniu al veacului trecut. „Mișcarea memorandistă s-a născut din sentimentul de revoltă al Transilvaniei împilate, din setea ei de dreptate și din robustul său optimism; ea a arătat în mod categoric destructibila solidaritate între românii de pretutindenți, fapt ce va determina la momentul oportun, ca Regatul să se desfacă din alianța cu Puterile Centrale ridicând armele pentru dezrobirea Transilvaniei”³⁹.

În lupta continuă pentru afirmarea drepturilor lor naționale, românii au folosit forme de acțiune extrem de variate: comemorarea a 300 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul în toamna anului 1901; jubileul a 40 de ani de la apariția revistei „Familia”, (Oradea, 12 iunie 1904); comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare (Putna și Suceava, 2 iulie 1904); jubileul „Gazetei Transilvaniei”, cu ocazia împlinirii a 70 de ani de la apariție; aniversarea a 60 de ani de la revoluția din 1848; comemorarea a 25 de ani de la moartea compozitorului patriot Ciprian Porumbescu; expoziția jubiliară de la București, din 1906; aniversarea semicentenarului Unirii Principatelor; serbările jubiliare ale „ASTREI” (august 1911); serbările Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, au reprezentat momente dintre cele mai semnificative pentru dezvoltarea conștiinței naționale, pentru strângerea legăturilor dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților.

Asociațiile și societățile cultural-artistice au avut o contribuție deosebită în dezvoltarea conștiinței naționale a românilor de pe tot cuprinsul vechii Dacii: Liga pentru unitate culturală; Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului (ASTRA); Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina; Academia română etc., prin întreaga activitate desfășurată au afirmat cu putere unitatea culturală românească⁴⁰.

Participarea României la primul război mondial în scopul rezolvării problemei naționale a primit asentimentul întregii populații românești. Armata română eliberatoare a fost întâmpinată cu entuziasm în Transilvania⁴¹, iar strălucitele victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz au reprezentat o importantă contribuție în lupta pentru înfăptuirea unirii într-un singur stat românesc.

În toamna anului 1918, când criza politică a monarhiei habsburgice a atins punctul culminant, lupta românilor din Transilvania și Banat a cunoscut ascensiuni nemaîntâlnite, în program fiind înscrise: eliberarea națională, unirea cu România și largi drepturi democratice. În această luptă, forța principală au constituit-o muncitorii și țăranii; „Plebea este motorul care... inspiră îndrăzneală și nu cunoaște frică”⁴². Rolul de organizator al acestor forțe l-au îndeplinit Partidul Național Român și Partidul Social-Democrat, care de la sfârșitul lui octombrie 1918 au acționat pe baza unei platforme comune. Întreaga acțiune de organizare a luptei transilvănenilor a revenit Consiliului Național Român Central, for politic suprem care a întrunit adevăratul poporului român în perioada premergătoare Adunării Naționale de la Alba Iulia. Crearea consiliilor naționale comitatense și locale demonstra efervescenta revoluționară ce domnea pe întregul teritoriu al Transilvaniei și al influenței de care se bucurau în rîndul maselor cele două partide românești. De asemenea, alcătuirea gărzilor naționale românești, necesitate obiectivă izvorâtă din contextul desfășurării luptei național-revoluționare, a avut un rol de seamă în asigurarea succesului luptei de eliberare națională.

În cadrul luptei pentru făurirea statului național unitar, o însemnată contribuție au adus-o românii aflați în afara granițelor țării: S.U.A., Franța, Anglia, Italia, Rusia sau alte state ale lumii. Aceștia — prin conferințe, întruniri, simpozioane, activitate publicistică, organizarea detașamentelor de luptă din rîndul prizonierilor ș.a.m.d. — au făcut cunoscută opiniei publice mondiale situația românilor aflați sub jugul străin ca și idealul unirii într-un singur stat național românesc.

³⁹ Vasile Netea, *Istoria memorandului*, București, 1947, p. 424—425.

⁴⁰ Dan Berindei, *Academia Română în anii 1879—1918*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. V, București, 1975, p. 247 și urm.

⁴¹ „Gazeta Transilvaniei”, an. LXXIX, nr. 175, din 24 august/2 sept. 1916 și nr. 189 din 7/20 septembrie 1916.

⁴² „Românul”, an. VII, nr. 5 din 1/14 noiembrie 1918.

Impresionanta Adunare Națională a românilor de la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, a hotărât în unanimitate unirea Transilvaniei și a tuturor părților din monarhia dualistă locuite de români, cu România, cel mai important act politic al istoriei românilor înfăptuindu-se pe baza dreptului la autodeterminare a naționalităților.

La 4 iunie 1920 a fost semnat, la Trianon, tratatul de pace cu Ungaria, care recunoștea oficial dreptul românilor asupra teritoriilor locuite de ei din cuprinsul fostei monarhii austro-ungare⁴³. Dar „tratatul de pace... n-a făcut decât să consfințească starea de fapt existentă, situația creată ca urmare a luptei maselor populare din România și Transilvania, a întregului nostru popor“⁴⁴, sublinia cu justețe tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Formarea statului național unitar român a ridicat pe o treaptă mai înaltă comunitatea statornicită de-a lungul secolelor între toate provinciile istorice locuite de români, a creat cadrul favorabil dezvoltării viitoare a patriei noastre.

CONSIDERATIONS SUR LA LUTTE MENÉE POUR LA RÉALISATION DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN

R é s u m é

En ce travail les auteurs mettent en évidence le fait que les idéals d'indépendance et unité nationale à cause des conditions favorables déterminées par le développement de la société, ont trouvé leur vigoureuse affirmation dans les conditions de l'époque moderne.

La révolution de 1821 de Valachie, dont le chef a été Tudor Vladimirescu, la révolution roumaine de 1848 ont élevé à un degré supérieur les desseins d'unité et indépendance nationale.

L'union des Principautés Roumaines, la conquête avec de grandes pertes sur les champs de bataille dans la guerre de 1877—1878 de l'indépendance nationale ont mis en évidence le désir de tous les Roumains d'être unis et libres.

Le grandiose acte national accompli le 1 décembre 1918 à Alba Iulia a démontré qu'il n'y avait pas d'obstacle qui puisse arrêter l'évolution naturelle du peuple vers l'unité et le progrès.

⁴³ Documente străine despre români, DGAS, București, 1979, p. 331.

⁴⁴ Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 17, Edit. Politică, București, 1979, p. 275.